

Türkiye’de Eleştirel Düşünce

Nazlı İnönü*

Türkiye’de eleştirel düşüncenin durumunu ele aldığımız bu metin dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde eleştirel düşünmenin farklı tanımları verilip bu tanımlar açıklanacaktır. İkinci bölümde Türkiye’deki eğitim faaliyetleri anlatılıp günümüzde eleştirel düşüncenin durumu tespit edilecektir. Üçüncü bölümde bu durumun nedenleri belirtilecek, dördüncü bölümde ise yapılması gerekenlere yer verilecektir.

Bundan yaklaşık 2400 yıl önce Sokrates eleştirel düşünce geleneğini başlatsa da modern eleştirel düşünce geleneğinin kurucusu Amerikalı filozof, psikolog ve eğitimci John Dewey olarak bilinir. Dewey buna “reflektif düşünme” (reflective thinking) adını vermiş ve şöyle tanımlamıştır:

Bir inancın veya varsayılan bilgi biçiminin, onu destekleyen temeller ve yöneldiği diğer sonuçlar ışığında etkin, ısrarlı ve dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi. (Fisher, 2007, s.2)

Dewey bu tanımda eleştirel düşünmenin özünde *etkin* bir süreç olduğunu, yani başka birinden büyük ölçüde edilgin bir şekilde öğrenmek yerine, her şeyi kendi başınıza düşündüğünüz, kendi kendinize sorular sorduğunuz, ilgili bilgileri kendinizin bulduğu bir süreç olduğunu söylemektedir.

Eleştirel düşünmeyi *ısrarlı* ve *dikkatli* olarak tanımlarken de bunu hepimizin zaman zaman yaptığı, örneğin bir sonuca balıklama atladığımızda veya üzerinde düşünmeden ani karar verdiğimizde yaptığımız reflektif olmayan düşünme türüyle karşılaştırır.

Ancak Dewey’nin tanımıyla ilgili en önemli şey, bir inancı *destekleyen temeller* ve *bu inancın yöneldiği diğer sonuçlar* hakkında söyledikleridir.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, ninonu@istanbul.edu.tr

DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0192

Diğer bir ifadeyle, önemli olanın bir şeye inanmak için sahip olduğumuz *nedenler* ve inançlarımızın *sonuçları* olduğunu söyler. Buradan da eleştirel düşünmenin akıl yürütmeye, nedenler vermeye ve akıl yürütmeyi mümkün olduğunca değerlendirmeye büyük önem verdiğini anlıyoruz.

Eleştirel düşüncenin en çok kullanılan testi olan *Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal*'ın yazarlarından biri olan Edward Glaser de bir tanım yapmıştır. Bu test öncelikle hukuk alanında işe alımlarda kullanılan bir testtir. Glaser eleştirel düşünceyi şöyle tanımlar:

(1) Kişinin deneyim alanına giren sorunları ve konuları düşünceli bir şekilde değerlendirmeye istekli olma tutumu; (2) mantıksal araştırma ve akıl yürütme yöntemleri bilgisi; (3) bu yöntemleri uygulama konusunda biraz beceri. Eleştirel düşünme, herhangi bir inancı veya varsayılan bilgi biçimini, onu destekleyen kanıtların ve onun yöneldiği diğer sonuçların ışığında incelemek için ısrarlı bir çaba gerektirir. (Fisher, 2007, s.3)

Bu tanım Dewey'nin tanımına çok benzemektedir. Glaser sorunlar hakkında düşünceli olmaya yönelik bir tutum veya eğilimden bahseder ve “mantıksal araştırma ve akıl yürütme yöntemleri” dediği şeyi az çok beceriyle uygulayabileceğimizi belirtir. Eleştirel düşünmenin yalnızca belirli düşünme becerilerine sahip olmakla ilgili olmadığını, aynı zamanda bunları kullanmaya istekli olmakla da ilgili olduğunu kabul eder.

Eleştirel düşünmenin gelişimine katkıda bulunanların en ünlülerinden biri olan Robert Ennis ise onu şöyle tanımlar:

Eleştirel düşünme, neye inanılacağına veya *ne yapılacağına karar vermeye* odaklanan *akla yatkın* ve *reflektif* düşünmedir. (Fisher, 2007, s.4)

Ennis'in tanımında daha önceki tanımlarda bulunan “akla yatkınlık” ve “reflektif” kavramları yer alır. Ancak bu tanımda yeni olan şey “ne yapılacağına karar verme” ifadesidir.

Bir diğer tanım Richard Paul tarafından verilir:

Eleştirel düşünme, herhangi bir konu, içerik veya sorun hakkında, düşünürün, düşünmenin doğasında bulunan yapıların idaresini beceri gerektiren bir şekilde ele alarak ve onlara *düşünsel standartlar dayatarak düşünme kalitesini geliştirdiği* düşünme tarzıdır. (Fisher, 2007, s.4-5.)

Bu tanım ilginçtir, çünkü kişinin eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmenin tek gerçekçi yolunun *kişinin düşüncesi hakkında düşünmesi* ve bu alandaki bazı iyi düşünme modellerine gönderimde bulunarak bilinçli olarak bunu geliştirmeyi hedeflemesi olduğunu söyler.

Son bir tanım Michael Scriven tarafından verilir. Scriven’in tanımı şöyledir:

Eleştirel düşünme, gözlemlerin ve iletişimin, bilgi ve kanıtlamanın *beceri gerektiren* ve *etkin* bir şekilde yorumlanması ve değerlendirilmesidir. (Fisher, 2007, s. 10)

Yukarıdaki tanımlara benzer bir şekilde Scriven eleştirel düşünmeyi *beceri gerektiren* bir faaliyet olarak tanımlamaktadır. Yine yukarıdaki tanımlar gibi *etkin* bir süreç olduğunu söyler.

Scriven, yukarıdaki tanımlardan farklı olarak kendi tanımına “yorumlama” kavramını ekler, çünkü açıklama gibi yorumlama da tipik olarak çeşitli alternatiflerin en iyisini oluşturmayı ve seçmeyi içerir. Yorumlama, karmaşık iddialar hakkında sonuçlara varmak için çok önemli bir ön hazırlıktır. Ayrıca Scriven “değerlendirme” terimini ekler, çünkü değerlendirme, bir şeyin kalitesini, kıymetini veya değerini belirleme sürecidir. Eleştirel düşünmenin çoğu da iddiaların doğruluğunu, olasılığını veya güvenilirliğini değerlendirmekle ilgilidir.

Görüldüğü gibi tanımların çoğunda düşünme becerilerinden bahsedilmektedir. O zaman eleştirel düşünmenin temelinde yatan düşünme becerilerinin neler olduklarına bakalım. Edward Glaser bu becerileri şöyle sıralamıştır:

- (a) Sorunları fark etmek
- (b) Bu sorunları çözmek için uygulanabilir yöntemler bulmak
- (c) İlgili bilgileri toplamak ve sıralamak
- (d) Belirtilmemiş varsayımları ve değerleri tanımak
- (e) Dili doğru, net ve ayırt edici bir şekilde anlamak ve kullanmak
- (f) Verileri yorumlamak
- (g) Kanıtlara değer biçmek ve ifadeleri değerlendirmek
- (h) Önergeler arasındaki mantıksal bağıntıların varlığını fark etmek

- (i) Gerekli sonuçları ve genellemeleri çıkarmak
- (j) Ulaşılan genellemeleri ve sonuçları test etmek
- (k) İnanç kalıplarını daha geniş deneyimlere dayanarak yeniden yapılandırmak
- (l) Günlük yaşamdaki belirli şeyler ve nitelikler hakkında doğru yargılarda bulunmak (Fisher, 2007, s. 7)

Bu beceriler eğitimle elde edilebilen becerilerdir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri 1900'lerin başında Dewey'nin öğretilerine dayanarak eğitim sistemini yeniden düzenlemiş ve olumlu sonuçlarını hemen almıştır. Günümüzde birçok Amerikan üniversitesi dünyanın en iyi eğitimini veren yüksek öğretim kurumlarıdır. Bu üniversiteler dünyanın her ülkesinden başarılı öğrencileri çekmektedirler.

Gelelim Türkiye'deki eğitimin duruma. Atatürk, John Dewey'nin zamanın en ünlü eğitim felsefecilerinden biri olduğunu öğrenmiş ve onu Türkiye'ye davet etmiştir. Dewey 1924 yılında Türkiye'ye gelerek bir iki ay İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara'da okulların kapalı olduğu yaz aylarında incelemelerde bulunmuş ve iki rapor yazmıştır. Bu raporlar yazıldıktan tam on beş yıl sonra 1939'da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe olarak yayınlanmıştır. Bu raporlardan ilki bir rapor olmaktan ziyade bütçeye acilen konulması gereken ödeneği ve bu ödeneğin nerelere harcanacağını gösteren bir uyarı yazısıdır. Dewey bunu Türkiye'yken vermiştir. Diğeri ise otuz sayfalık asıl rapordur ki bunu Amerika'ya döndükten sonra göndermiştir.

İlk raporda Dewey öncelikle şu hususlara değinmiştir:

1. Okul binaları ile donatısı ve okul mimarisi yeni kurulacak okulların en önemli esaslarından biri olduğundan bu konuda uzman kişilerin yetiştirilmesi
2. Gençleri yetenek ve ihtiyaçlarına göre mesleklere hazırlamak için meslek orta okullarının kurulması, çeşitli yerlerin ihtiyaçlarına göre ticari, ziraî meslek kurslarının açılması, 8-10 yaşlarındaki çocuklar için mesleki ders programlarının hazırlanması
3. Öğretmen okullarında şubeler açarak gelecekteki uzmanların yetiştirilmesi
 - a) Çeşitli bilimlerde uzman öğretmenler
 - b) Okul müdürleri ve öğretim müfettişleri

4. Eğitim konularına ilişkin uygulamalı eserlerin telif ve tercüme etkinliğinin artırılması
5. Seyyar kütüphanelerin kurulması ve bu kütüphaneler için mesleki bilgiye sahip kütüphane memurlarının yetiştirilmesi
6. Sanayide kullanılan başlıca alet ve makinelerin örneklerini halka ve okullara göstermek için gezici sergilerin oluşturulması ve bu işlerde bilgi ve uzmanlık sahibi olmak için yabancı ülkelere gençler gönderilmesi
7. Yabancı ülkelerde özellikle okul binalarını, bahçeleri ile oyun mekanlarını, okullarda kullanılan ve öğretmenin öğrenciye tecrübeler yapmasından çok bizzat öğrencinin kullanması amacıyla oluşturulmuş olan donatıyı yerinde incelemek için teknik bir komisyon kurulması
8. Ziraatın geliştirilmesinde, çiftçi kooperatiflerinde okulların rolleri konusuyla meşgul olmak ve köy okullarını bu amaçlara göre düzenlemek için çalışacak bir komisyon kurulması (Bulgan, 2017, Ek s. 1-2)

İkinci ve asıl raporda ise Dewey yukarıdaki maddeleri ayrıntılı bir şekilde açıklar. Bu raporun giriş bölümünde okulun amaçlarını şöyle belirtir:

(...) okulların milletin bireylerine önce doğru siyasi alışkanlıklar ve fikirler vermesi, ikinci olarak, onlarda çeşitli şekilde ekonomik ve ticari liyakat ve kabiliyetleri teşvik etmesi, üçüncü olarak, erkek ve kadını milli egemenliğe, ekonomik açıdan kendi kendisini idareye ve sanatta ilerlemeye sevk edecek, yani onları girişim ve yaratıcılığa, *bağımsız akıl yürütmeye, bilimsel bir şekilde düşünmeye* ve genelin yararı için toplumsal tarzdaki işbirliğine alıştıracak fikri ve ahlaki karakter hatlarını ve eğilimlerini onlarda geliştirmesi gerekir.

Bu gayeleri gerçekleştirmek için yalnız sadece bazı liderler yetiştirmek yeterli değildir. Vatandaşların tümü, memleketin siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmesine katılacak bir eğitim almalıdır. (Bulgan, 2017, Ek s. 8)

Dewey bu paragraflarda okulların, öğrencilerin bağımsız akıl yürütmelerini ve bilimsel bir şekilde düşünmelerini sağlayacak şekilde onları yetiştirmeleri gerektiğinin ve eğitim hakkının tüm vatandaşlara

sağlanması gerektiğinin üstünde durur. Türkiye'nin bir eğitim programı olması gerektiğini belirttikten sonra bu programın özelliğini şöyle belirtir:

Bu program, bütün esaslarıyla Büyük Millet Meclisi tarafından kabul olunmalı ve Eğitim Bakanlarının değişmesinden etkilenmeyecek bir anayasa veya ana şartname niteliğinde olmalıdır. Bir kere kabul edildi mi artık yürürlük için meclis tarafından kararlaştırılan seneler zarfında değiştirilmemelidir. (Bulgan, 2017, Ek s. 10)

Dewey Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevini ise şöyle açıklar:

Bakanlık bütün faaliyetini fikri ve manevi bir rehber olmak yönünde yapmalı ve bu gayeye gitmeyen bütün faaliyetlerden sakınmalıdır. Hareket hedefi fikirlerde merkezîyet, işi icraat ile ayrıntıda ademi merkezîyet olmalıdır. (Bulgan, 2017, Ek s. 2)

Eğitim Bakanlığı'nın gereğinden fazla bir merkezîyet faaliyetine kapılmasında mahalli ilgileri ve mahalli girişimleri boğması, mahalli idarelerin yapabilecekleri şeyleri yapmalarına mâni olması ve şehir, köy, sahil gibi çeşitli sahaların, çeşitli modellerde köy mıntıkalarının, çeşitli muhitlerin, çobanlık, hububatçılık, pamukçuluk, meyvecilik vb. gibi çeşitli sanatların ihtiyaçlarına uyacak derecede elastikiyete sahip olmayan lüzumundan fazla tekdüze bir eğitim örgütü meydana gelmesi tehlikesi vardır. (Bulgan, 2017, Ek s. 13)

Burada Dewey, Milli Eğitim Bakanlığı'nı eğitimde aşırı merkezîleşme çabalarına karşı ve çeşitliliğin esas alınması yönünde uyarmaktadır.

Dewey'yi Türkiye'ye davet etme girişimiyle, eğitimde reform yapmak isteyen, yeni kurulan ülkenin halkına modern ve çağdaş bir eğitim sağlamak isteyen Atatürk'ün dehasına tanık oluyoruz. Pragmatizm görüşünü eğitime uygulayarak Amerika'daki eğitim sisteminde köklü bir değişime imza atan ve Amerikan eğitiminin bugünkü başarısında büyük rol oynayan dünyaca ünlü bir eğitimci olan John Dewey'i Türkiye'ye çağırması ve onun fikir ve görüşlerine başvurması Atatürk'ün liyakate verdiği önemi gösterdiği gibi, Türkiye'nin ancak eğitimle kalkınabileceğini de fark ettiğini gösterir. Zaten Atatürk harf devrimini de her şeyden önce Türk toplumunun okuma yazma oranını arttırmak için yapmıştır. Bu raporlardan Dewey'nin de Türkiye'nin eğitimde reform çabalarına sıcak yaklaştığı, Ankara'da mahrumiyet şartları altında altyapısı kurulan cumhuriyet idealinden etkilendiği ve bu ideale sempatiyle baktığı görülmektedir.

“Bu raporlarda yazarların ne kadarı gerçekleştirilebilmiştir” sorusuna verilecek cevap ne yazık ki “çok azı” olacaktır. Atatürk’ün ölümünden sonra cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü zamanında bu raporlar doğrultusunda 1940 yılında Köy Enstitüleri kurulur. Ancak pragmatist tarzda, yani uygulamalı eğitim veren bu kurumlar komünizm propagandası yaptıkları gibi siyasi bir nedenden dolayı 1948 yılında kapatılır. Burada fikir babasının bir Amerikalı olduğu kurumların komünist öğrenciler yetiştirdiğini düşünmek gibi ilginç bir ironi söz konusudur. Ayrıca yine İnönü döneminde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel Dewey’nin raporu doğrultusunda bir çeviri hareketi başlatır. Bakanlığa bağlı olarak kurulan Tercüme Bürosu 1940-1966 yılları arasında başta Batı klasikleri olmak üzere 1247 eser çevirir.

Eleştirel düşüncenin en yaygın kullanıldığı kurumlar olması gereken yüksek öğretim kurumlarımıza baktığımızda, yüz yıllık cumhuriyetimizde yükseköğretimde önemli dönüm noktaları görürüz. Bunlar, cumhuriyetin ilk 10 yılı, 1933 üniversite reformu, 1946 demokrasiye geçiş sancıları, 1965 siyasi kamplaşmalar, 1968 öğrenci boykotları olarak sıralanabilir. Ardından gelen 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ise üniversitelerimizin bugünkü hallerinin temelini atmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra üniversitelerdeki öğrenci dernekleri, kulüpler kapatılmış, birçok akademisyen ve öğrenci üniversitelerden atılmış, bunların bir kısmı da tutuklanmıştır. Dolayısıyla üniversitelerimizdeki akademik özerklik ve bilimsel özgürlük yok edilmeye başlanmıştır.

1982 yılında yeni anayasa yapılmış ve anayasaya 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Kanunu konulmuştur. Eleştirel düşüncüyü yok etme hedefiyle çıkarılan bu yasa, kırk bir yılda üniversitelerde bilimsel özerkliği maalesef tümüyle yok etmiştir. 2002 yılında “YÖK’ü kaldıracağız” vaadiyle iktidara gelen ve hâlâ iktidarda olan hükümetler de bu yasayı kaldırmamışlardır.

Günümüzde ülkemizi yönetenler özgür düşünen, sorgulayan, eleştiren herkesi tehlikeli olarak görmektedir. Cahil, okumamış halka daha çok güvendiğini söyleyen hocalar üniversitelerde rektör yardımcılığı görevlerine yükseltilmişlerdir. Üniversitelerin “demokratik toplum, özgürlük, insan hakları” gibi toplumsal kazanımları yok olmuştur. Son yirmi bir yıldır ülkeyi yöneten hükümetler “demokratik üniversite” söylemiyle hazırladıkları yedi üniversite reformunun hiçbirini yasalaştırmamıştır. Yirmi yıl önce

yetmiş bir olan üniversite sayısı bugün iki yüz dokuza çıkmış, ancak eğitim seviyesi çok aşağılara inmiştir.

“Üniversite” sözcüğünün tanımı yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırmalar yapan fakülte ve yüksekokullardan oluşup bilimsel özerkliğe sahip öğretim kurumudur. Dünyada ilk üniversiteler 12. Yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkar. İtalya’da Bologna, Fransa’da Paris, İngiltere’de Oxford ilk kurulan üniversitelerdir. Ülkemizde YÖK son yıllarda “araştırma üniversitesi” adını verdiği bir kategori icat etmiş ve İstanbul Üniversitesi, ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ gibi yirmi üç üniversiteyi araştırma üniversitesi kategorisine sokmuştur. Hatta bu üniversiteleri de kendi içlerinde A1, A2, A3 olarak sınıflandırmıştır. Bu durumdan Türkiye’deki iki yüz dokuz üniversiteden yüz seksen dokuzunun bir üniversitenin olmazsa olmazı olan “araştırmacılık” niteliğinden yoksun olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, Türkiye’de iki yüz dokuz değil, yirmi üç tane gerçek üniversite vardır.

Türkiye’nin eğitimde çözmesi gereken bir diğer problem ise eğitim-din ilişkisi, yani eğitimin gittikçe dinselleştirilmesi problemidir. Laik Batı ülkelerinin bu problemi nasıl çözdüklerine bakacak olursak şunları görüyoruz: Amerika Birleşik Devletleri’nde kamu bütçesinden finanse edilen devlet okullarında her türlü dini faaliyet yasaktır. Buna karşılık özel okullarda ve özellikle çoğu özel vakıflara ait olan üniversitelerde dini eğitim serbestçe uygulanmaktadır. Ancak ABD laikliği tam anlamıyla uygulayan bir devlettir. Diğer bir deyişle, kilise ve devlet işleri birbirinden tamamen ayrılmıştır. Hiçbir dini faaliyet ya da kurum halkın vergileriyle desteklenmemektedir. Başka bir ifadeyle, dini okullara, öğretmen maaşları dahil, mali destek sağlanmamaktadır. Fransa’da da benzer yaklaşım vardır. Almanya ve Hollanda’da din dersleri isteğe bağlıdır, Avusturya ve Yunanistan’da ise zorunludur.

ABD’de din-devlet ilişkilerini düzenleyen Federal Anayasa’da şu ifade yer alır: “Devlet, dini tesis eden ya da dinin özgürce uygulanmasını kısıtlayan hiçbir kanun yapamaz.” Dolayısıyla ABD, din-devlet ilişkilerini, devlet okullarında din eğitiminin verilip verilmemesi, devletin dini okullara mali yardım yapıp yapmaması gibi hususları bu hükme göre düzenlemektedir. ABD’de din eğitimi konusunda devlet, hiçbir ödev yüklenmemekte, din eğitimi tamamen bireysel ve toplumsal alana bırakılmaktadır.

Kanımcı Türkiye’de de bu eğitim-öğretim sistemi uygulanabilir. Yani kamu-özel ayrımı yapılabilir. Örneğin, İmam Hatip Liseleri özelleştirilebilir. Bu okullar sadece tarikatlara, cemaatlara, vakıflara ait olabilir; tüm giderleri onlar tarafından karşılanabilir. Devlet bu okullarda sadece denetleme görevi yapabilir. Şu anda devlet birçok tarikat, cemaat, vakıf okullarını finanse etmektedir. Böylece tarikatlar devlet parasıyla kendi anlayışlarına uygun eğitim vermektedirler. Böyle bir şeye dünyada hiçbir laik devlet izin vermez.

Prof. Dr. Ayhan Bıçak İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü’nde tarih felsefesi, siyaset felsefesi, Türk düşüncesi konularında dersler veren önemli bir felsefecimizdir. Bıçak son yazdığı eser olan *Türkiye’de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi* adlı kitabının önsözünde Türkiye’de toplumsal sorunların üstesinden gelemeyişimizin önemli nedenlerinden birinin sorunların kuramsal temellendirmelerini yapamamamız olduğunu belirtir ve şöyle devam eder:

Kuramlaştırmının esas değerlerinden biri olan eleştiri, eleştirilen konunun olumlu ve olumsuz yanlarını ortaya koyarak alana ilişkin düşüncelerin gelişmesini sağlamakta, konuyla ilgili kişilerin önünü açmakta, araştırmanın yollarını aydınlatmaktadır. Eleştiri sadece felsefe ve bilimin özel kavramı olarak düşünülmemelidir. Düşünce üretiminin bir parçası olarak eleştiri kültürel yapıyı oluşturan ve sürekli dönüşen değer sistemleri ile kurumların yapısal özelliklerini, işleyiş tarzlarını, yaşadıkları sorunları anlayıp sorunlar hakkında çözüm yolları aramanın araçları arasındadır.

Öncelikle felsefede olmak üzere, bilim dallarının her birinde, iktisat, hukuk, siyaset, güvenlik, din, ahlak, inanç, bilgi, üretim, haklar, adalet, yönetim gibi temel değer sistemlerinin oluşturulması, kurumların kendilerini geliştirmeleri ve amaçlarını gerçekleştirmeleri için felsefi ve bilimsel eleştirilere ihtiyaç duyarlar. Böylesi eleştiriler, toplumun değer sistemlerine, kurumsal yapılarına, geleneklerine nüfuz eder, onların verimliliklerini düşüren ve sorun çözme becerilerini dumura uğratan virüslerin farkına varmamızı ve onlardan kurtulmanın yollarını aramamızı sağlamaktadır. Felsefi ve bilimsel eleştiriler ilgili alanları berraklaştırmakta, kavranılmasını kolaylaştırmakta, anlam bulanıklığı yaratan gereksiz kalabalığın dağılmasını sağlamakta ve yeni düşüncelerin üretilmesi için gerekli zemini oluşturmaktadır. Eleştiriler, toplumun sırtında çok sayıdaki gereksiz yüklerden kurtulmanın ve yaşama şartlarının iyileşmesinin yolunu

açmaktadır. Eleştirel yardımlar alamadıklarından ya da almadıklarından kurumlar toplumsal sorunları çözme denemelerinde genellikle yetersiz kalmaktadır. (Bıçak, 2022, s.11-12)

Sonuç

Eleştirel düşünce demokratik ortamda ortaya çıkar. Zaten İlkçağda felsefenin Atina’da ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de o zaman Atina’nın demokratik bir şehir devleti olmasıdır. Ne yazık ki günümüzde Türkiye’de eleştirel düşüncenin oluşabilmesi için müsait bir ortam bulunmamaktadır. Dolayısıyla eğitim sistemimizde köklü bir reform gereklidir. Eleştirel düşünme becerilerini öğreten dersler ilkokullardan itibaren öğretime dahil edilmeli, Dewey’nin yüz yıl önce söylediği gibi eğitimde merkeziyetçilik terk edilmelidir. Üniversiteler özerk olmalı, kendi yönetimlerini kendileri seçmelidir. Ülke tam anlamıyla laik olmalı, din eğitimle iç içe geçmiş olmamalıdır. Ancak böyle bir ortamda eleştirel düşünce ortaya çıkar. Eleştirel düşüncenin ortaya çıkmasıyla da bilim, sanat gelişir ve ülkemiz ileri uygarlık seviyesine erişir.

Kaynakça

1. Bıçak, A., *Türkiye’de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*, Dergah Yayınları, 2022, İstanbul.
2. Howell, T. ve Kemp, G., *Eleştirel Düşünme Kılavuzu*, Tübitak Yayınları, 2018, Ankara.
3. Bulgan, N., *Pragmatizmin Eğitime Uygulanışı ve Köy Enstitüleri Modeli*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, (Danışman) Doç. Dr. Nazlı İnönü, 2017, İstanbul.
4. Dewey, J., *Nasıl Düşünürüz?*, Fol Kitap, 2022, Ankara.
5. Fisher, A., *Critical Thinking – An Introduction*, 9th ed., Cambridge University Press, 2007, Cambridge.
6. Flew, A., *Eleştirel Düşünmenin Yolları*, Profil Kitap, 2023, İstanbul.
7. Vaughn, L., *The Power of Critical Thinking*, 4th. Ed., Oxford University Press, 2013, Oxford.

